

կառավարողներ չեն դադարիր հին ըսածներն նորոգել, և անգամ մը հերքուած ցուցմունքները կրկնել, և անյարմար վկայութիւնները վերստին յառաջ բերիլ՝ որպէս զի մեր Ս. Եկեղեցին անարդէն և նախատես, մեզ ալ պարտք կը գտնայ ջատագովակոն ջանքերը չինսոյել, և խօսիլ և գրիլ ի պաշտպանութիւն մեր Ս. Եկեղեցւոյն և ուղիղ հաւատոյն, և փորձուած հարուածներուն զիմաց պաշտպանողաբար դիմադրել:

Արդ զիտնալով հանդերձ, թէ ինչ որ մենք կարենանք ըսել՝ մեր նոր գիւտերը չեն, և թէ մեր Ս. Հարց ուղղափառութեան պաշտպանութիւնը նոր ջատագովութեան չի կարօտիր, այլ որովհետեւ նոր գայթակղութիւն յարուցանելու ճիգ ընողներ կան, և մեր Ս. Հարց դաւանութիւնը այլայլելու նորանոր փորձեր կ'ըլլան, կը կարծեմք թէ չեմք կրնար արդարանալ՝ մեր լուութեան մէջ ուրիշներէ կանխաւ գրուած և խօսուած լինելուն համար. և ոչ ալ մեզմէ առաջ իններուն արդիւնաւորութեամբ մեր պարտականութենէն զերծանիլ: Ուստի հարկ կը զգամք նորոգեալ առարկութեանց դէմ պատասխանները կրկնել և թիւր իմացուածոց դէմ ուղիղը երեքկնել և մեր Ս. Եկեղեցւոյ վարդապետութեան դէմ հրապարակ նետուած սխալ կարծիքները ցրել, որով ո՛չ թէ դուք ալ օգտուրիք, այլ մանաւանդ զործածէք զանոնք հաւատացեալ ժողովրդեան մէջ հաւրաւոր գայթակղութեանց առջին առնելու ճշմարիտ քարոզութեամբ և ուղիղ մեկնաբանութեամբ:

Այս նպատակով կ'ուղղեմք ձեզ ներկայ շրջաբերական իբր մեր առաջին շրջաբերական թղթոյն յրումը, և իբր առձեռն բացատրութիւն մը Ս. Գիրքէն և Ս. Հայրերէն առնուած այն վկայութեանց, որք այս օրեր վերստին մէջտեղ հանուեցան Հայաստանեայց Սուրբ և Ուղղափառ Եկեղեցին արհամարհելու և անուանարկելու նպատակաւ:

Եւ յիշաւի, ո՛վ երբեք կրնայ կարծել, Սիրելի՛ք, թէ տակաւին պիտի գտնուին այնպիսիներ, որք անկատար մտածումով կը խորհին կրօնական իրաց վրայ, և Քրիստոսի Եկեղեցին կը ներկայացնեն այն կերպով որ իրօք անոր նուաւատացումն է, և այն վճիտ սէրը՝ զոր Քրիստոս իր Աւետարանի հիմն ըրաւ՝ քմահաճ շահադիտութեանց կը ծառայեցնեն: Փոխանակ Աւետարանի մարդասիրութիւնը լաւ հասկնալու, փոխանակ անոր վսեմ ու գեղեցիկ ոգին ու բարոյականը ամէն անհատի սրտին մէջ տարածելու, փոխանակ մարդուն ազնիւ զգացումներ ներշնչելու՝ զորս Աւետարանը մեր առջև կը դնէ, կը ջանան ընդհակառակն Քրիստոնեայ անհատին մէջէն հեռացնել Աւետարանի այն բարիքները, և անոր տեղ դնել այն սին ու սնափառ ոգին, որ նախատինք է Քրիստոնէութեան և անոր երկնաւոր Հիմնադրին: Մարդասիրական զգացումով մօտեցան Լատին և Կաթոլիկ Եկեղեցականք ալ մեր խիղճերուն և նպաստի բաշխման սկսան, և մեք երախտագիտութեամբ իրենց պատասխանեցինք: Բայց ահա հաց ջամբած ատեննին՝ փոխարէն պահանջեցին անոնց ԼՈՅՍ ՀԱՆՍԳԻԼ, և դրամ տուած տոնենին՝ Եկեղեցին փոխելը պայման դրին, այնպէս որ ուր նպաստաւորեալք այդ պայմանը չզործադրեն, սկսած են նաև դատաստանաւ և բռնի յետս առնուլ տուած ողորմութիւններն: Միւս կողմանէ իրենց այս տխուր զործին արդարացում մը տալու համար վարդապետական անսութիւններու և դա-

անաբանական խնդիրներու ալ մօտան, և յանդգնեցան յայտարարել թէ Հայ եկեղեցին Գրիգոր Լուսաւորիչէն սկսեալ մինչև Ներսէս Լամբրոնացին Հռովմէական և Հռովմէադաւան, Լատինադաւան և Լատինամիտ եղած է, և թէ Հայերն ալ երբ Հռովմէադաւանութիւն կ'ընդունին անոնց հետեւած կ'ըլլան։ Այդ անտեղի կարծիքին պաշտպանութիւնն ալ հրատարակեցին անանուն տետրակով մը որով Մեր Սուրբ Հարց Դաւանութիւնը բացատրել կարծելով, իրապէս դայն այլայլել յանդգնեցան։ Այդ փոքրիկ տետրակը մէկ կողմանէ շատ մը վկայութեանց խօսքեր յառաջ կը բերէ, մանաւանդ մեր Ս. Հարց գիրքերէն, բայց և ոչ մին ուղղութեամբ և ճշմարիտ իմաստով, իսկ միւս կողմանէ Ազգային և վարչական տեսութիւններ կը պարզէ չարամիտ անարկութիւններով և անճանգով պարծենկոտութեամբ զարդարեալ։ Մեր նպատակը չէ այդ վերջին կետերուն հետեիլ, որք վարդապետական տեսութիւններէ շատ հեռու են, այլ միայն դաւանութեանց և վկայութեանց մասին քանի մը բացատրութիւններ տալ, որպէս զի չըլլայ թէ ոմանց միտքերը պղտորին, կարծելով թէ իրօք մեր Ս. Հարց գիրքերը կը պարունակեն այն իմաստները, զորս տետրակին հեղինակողը բռնազբօսելով դրած է անոնց բերնին մէջ։

Նա կը կարծէ թէ Քրիստոսի եկեղեցին Պետրոսի վրայ շինուած է և հաւատացեալ ըլլալու համար պէտք է «Հռովմայ եկեղեցւոյն մէջ մտնել»։ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ բուն ոգւոյն և ճշմարիտ վարդապետութեան հակառակ ըլլալէ զոտ ողջմտութեան ալ հակառակ է ենթադրել թէ եկեղեցին Պետրոսի վրայ շինուած ըլլայ։ Մինչդեռ Աւետարանը և բոլոր Նոր Կտակարանը կը վկայեն թէ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ միակ Հիմը և Դուլն ինքն Քրիստոս եղած է. իրօք ալ հնար չէր եկեղեցւոյ մէջ բուն հիմէն գաւ ուրիշ հիմ մ'ալ ստեղծել, «Զի հիմն այլ ոչ որ կարէ դնել քան զեղեալն որ է Յիսուս Քրիստոս» (Ա. Կորնթ., Գ. 11)։ Եկեղեցին Պետրոսին չէ այլ Քրիստոսին է, և ասոր հակառակող ինքնահնար վարդապետութիւնը հեռի է Նոր Կտակարանի ոգիէն և Քրիստոնէութեան առաջին, երկրորդ, երրորդ, չորրորդ և հինգերորդ դարերու ճշմարիտ ընդհանրական և համամիտ Ուղղափառ եկեղեցիէն։ Հեռի է ոչ միայն մեր Ս. Հայրապետներուն և Վարդապետներուն գրուածներէն և ոգիէն, այլ նաև բոլոր ուրիշ եկեղեցեաց Ս. Հայրերու գրութիւններէն և ողջամիտ վարդապետութիւններէն։ Պարզապէս սխալ է Ս. եկեղեցւոյ յայտնի վարդապետութեան հանդէպ նորահնար կարծիքներ ստեղծել և անոր վսեմ զաղափարները թիւրել, և կարծել թէ մի միայն Հռովմէական եկեղեցիէն պէտք է փրկութիւն անկալել։

Այն տեսակ կարծիք մը քաղաքական ձգտումներէն յառաջ եկած մի դրութիւն է, զոր մերժեց և կը մերժէ միաձայնութեամբ Արևելեան հնազոյն եկեղեցեաց խումբը, և որ բաժանմանց և պառակտմանց պատճառ եղաւ Արևմտեան եկեղեցեաց մէջ։ Իրաւ է որ այդ դաւանաբանութիւնը ուղեց իւր սերմը գտնել Աւետարանի մէջ, բայց այնչափ կամաւոր հասկացողութեամբ և այնչափ տկար պատճառաբանութեամբ որ իր շրջանակէն դուրս չկարաց ընդունել ընծայել իւր վարդապետութիւնը, և միայն արտաքին շահուց զօրութեամբ յալողեցաւ փոքրիկ հատուածներ կազմել աստ և անդ։

Նոր տետրին հեղինակն ալ իր Հռովմէագաւաւն վարդապետութեան նոր փաստաբանութեանը կը ձեռնարկէ և կը կարծէ թէ մեր Եկեղեցւոյ Ս. Հայրերը ճանչցած ըլլան զայն և իրենց զրութեանց մէջ դաւանած: Կը յանդգնի նոյնիսկ ըսել թէ «Վանայ նորագործ ժողովրդեան պէս Լատինադաւան էր մեր Ս. Կրիստոսը Լուսաւորիչ Հայրն ալ, որ եղև հիմնողիդ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ», և առջև կը բերէ ինչ ինչ խօսքեր՝ քաղելով մեր նախնեաց գիրքերէն: Ստիպել մեր Եկեղեցւոյ Ս. Հայրերը չէին կրնար ինքնահնար վարդապետութիւններ և դաւանանքներ ստեղծել, երբ Քրիստոս անանկ ըսած չէր և Առաքելները աւանկ քարոզած չէին: Իսկ Նոր Կտակարանը իր ամբողջութեամբ և Քրիստոսնէական Եկեղեցւոյ պատմութիւնը իւր հնութեամբ մեզ ցոյց կուտան թէ կա մայական է Պետրոսի Առաքելական պաշտօնը Առաքելականէն վեր աստիճանի մը բարձրացնելու ճիգը:

Մատթէոսի Աւետարանին մէջ (Մատթ. ԺԶ. 18-19) կը կարդամք այն ճշմարիտ դաւանութիւնը զոր բոլոր Առաքելներուն կողմէն արտասանեց Պետրոս թէ «Իսկ ես Քրիստոս Որդի Աստուծոյ կենդանւոյ», առ որ Յիսուս պատահանեց, «Երանի քեզ Սիմոն որդի Յովնանու, զի մարմին և արիւն ոչ յայտնեաց քեզ, այլ Հայր իմ որ յերկինս է: Եւ ես քեզ ասեմ զի դու ես Վէմ, և ի վերայ այդք վիմի շինեցից զԵկեղեցի իմ և դրունք դժոխաց զնա մի՛ յաղթահարեսցեն»: — Այս խօսքերը Լատինամիտ վարդապետաց առիթ եղած են զանազան ենթադրութիւններ ընելու, և կերպով մը Քրիստոսի խօսքերը այլալեւու, որպէս զի Պետրոսական և Պապական գերիշխանութիւն մը ստեղծուի: Քրիստոս պարզապէս յանուանէ կոչած է զՊետրոս, «Իսկ ես Պետրոս», ինչպէս Յոյն բնագիրն ունի, յորում լաւ կը տարբերին Պետրոս և Պետրա արական և իզական անունները, որք յԱսորականն Կիւփաւ և ի Հայկականն Վլմ թարգմանուած են անխտրաբար: Հետեւեալ Քրիստոս Սիմոնին կանուխէն արուած (Յովհ. Ա. 42) Պետրոս անունէն առիթ կ'առնու զՎմ օրինակը քաղելու, և այդ վիմին վրայ, կ'ըսէ, «Պիտի շինեմ Եկեղեցիս»: Ո՞ր զՎմին վրայ, Պետրոսի՞: Ո՞չ, այլ այն ճշմարիտ զՎմին վրայ, զոր Պետրոս դաւանեցաւ ըսելով «Իսկ ես Քրիստոս կենդանի Աստուծոյ Որդին» և յետոյ իր թղթոյն մէջ բացայայտ քարոզեց թէ նա ինքն Քրիստոսն է «Վէմ կենդանի և Վլմ ըստի, զուլն անկեան պատուական» (Ա. Պետ., Բ. 4-6): Ուրեմն Քրիստոնէական Եկեղեցին կենդանի Աստուծոյ Որդւոյն Քրիստոսի վրայ շինուած է, և այս իմաստը միայն Աւետարանի ողորդն համաձայն է: Եթէ ուրիշ ենթադրութիւններ յերկրէինք, այն ատեն Քրիստոսի Եկեղեցին շատ փոքրկացուցած պիտի լինէինք, մինչդեռ Եկեղեցին՝ զՔրիստոս իրեն հիմ անուանելով շատ բարձր է, և որ և է մահկանացու էակի մը վրայ շինուած տկար հաստատութիւն մը չէ: Աւետարանին նոյն տեղը կը գտնեմք որ Պետրոս «Սատանայ» կը կոչուի (ԺԶ. 23): Անոնք որ անուններու և կոչումներու վրայ կը խաղան, թերևս Եկեղեցին Սատանայի վրայ հիմնուած պիտի ըսեն, այլ մեզ քաւ լիցի, այսպիսի անձան պատճառաբանութիւններու և մեկնութիւններու հետևի:

Պէտք է Աւետարանի ողին լաւ ըմբռնենք որ Քրիստոսի ողին է, Քրիստոսի Առաքելոյ մէջ մեծ ու պզտիկ չկար, այլ ամէնքը հաստատ էին: Պէտք

